

**Martin Mayerhofer, *Die Erziehung des Menschen :
Untersuchungen zu einem Leitmotiv im
Wirken von Basilius von Cäsarea***

Fribourg : Acad. Press 2013

312 S. ; 23 cm

ISBN: 978-3-7278-1731-1

**О једној новој књизи из серије
„Парадосис – прилози за историју ранохришћанске књижевности“**

Мартин Мајерхофер, *Василијанање људи : истраживање
једног лажимоштва у делу Василија Кесаријског*

Богословље Светих Отаца Источне Цркве прожима мисао да је „обожење“ (Θεωσις) процес поистовећења људског духа са Духом Божијим и учешће у неизмерној Његовој благодати, и зацело есхатолошки циљ људске егзистенције. Ту средишњу мисао заступа Свети Василије Кесаријски, читај и Василије Велики (Βασίλειος ο Μέγας, рођ. 330 – †379). Свети Василије Кесаријски развија више но други своју педагошку мисао не само у теорији, већ и кроз конкретну примену у својој епископској пасторалној пракси. Он настоји чак и у Атини, у којој је формулисан класични идеал паидеје, да зацнује и примени своје педагошко учење.

Васпитање људи није било само инспирација његове

свештенослужитељске и епископске службе, већ је надахњивало његову делатност као устројитеља аксетског живота, као преобразитеља социјалних норми, богословља, црквених закона, литургијских форми и свеколиког црквеног јединства. Овај аспект дела великог кападокијског оца Цркве, устројитеља Божанствене Литургије, миротворца и непоколебљивог борца за веру православну, осветљен је у студији Мартина Мајерхофера *Василијанање људи : истраживање једног лажимоштва у делу Василија Кесаријског* (Martin Mayerhofer, *Die Erziehung des Menschen : Untersuchungen zu einem Leitmotiv im Wirken von Basilius von Cäsarea*, Fribourg : Acad. Press 2013) са акривијском ревностју, са фокусом на светитељевој антро-

положији као темељу његове педагогије.

Осврнимо се укратко на битне тематске целине ове студије. Аутор најпре осветљује историјски контекст овог топо-

са и вели да је васпитање деце/омладине тема која је занимала људе свих епоха и генерација. Отуда је занимљиво видети како је изгледало васпитање унутар породице и школског

програма у времену Светог Василија Великог у 4 веку.

Васпитање у 4. веку – римска породица и школски програм у Риму

Погледајмо најпре како је то изгледало унутар римске породице. У римској породици је отац – *paterfamilias* – имао неприкосновени ауторитет. Та апсолутна власт се драматично огледала у чињеници да је *paterfamilias* могао након рођења детета да сâм одлучи да ли је детету место унутар породице или не. Ако је дете рођено са некаквом телесном маном,

бивало је, по правилу, препуштано адопцији или остављано на пустом месту, на милост и немилост случаја. Нека нам на овом месту буде допуштена асоцијација са данашњом праксом у преимплантативној дијагностици, читај селекцији оплођених ћелија на здраве од оних које то једнозначно нису. Овакав генетски одабир се у бити не разликује од нехумане праксе одбацивања рођене деце у антици. Ова ужасна пракса је имала и привредне консеквенце – бескрупулозни трговци су одбачену мушку децу регрутовали у робове, а женску за принудну проституцију. На овом месту је значајно истаћи да су 80% римског становништва чинили робови. Школско васпитање је било привилегија богате аристократске властеле или деце робова чија је потоња служба захтевала основе васпитања/образовања. Васпитање нису најпре преузимали родитељи, већ кућне васпитачице (гувернанте), доцније кућни васпитачи, који су потицали из редова образованог робља. Мимо појединачне кућне наставе, постојале су у Римском царству и јавне школе. Деца су до 15–16. године важила за малолетну. Млади Римљани су тек добијањем такозване *Toga virilis* стицали статус одраслих (пунолетних) мушкараца. Из ове перспективе је разумљиво

да деца у раном хришћанству, до 5. века, нису била крштавана, већ се полагало на свесну одлуку за хришћанског Бога у зрелом узрасту. Тек се у 5. веку отпочело са крштавањем деце.

Какво је било религиозно васпитање деце у римским паганским породицама?

При јавним светковинама култова деца су одвођена у храмове, а у школама су подучавана митологији. Најважније одлике васпитања су били подучење у врлинама – вредности/радиности, храбрости, непопустљивости према себи, некористољубљу и родољубљу/патриотизму. Ове врлине су величане и од стране варвара. Једна од врлина се тек са доласком хришћана оформила – смерност/покорност. Тек је том фундаменталном хришћанском врлином постало замисливо опраштање грехова и узајамни респект међу људима. Римљани су преузели школски програм још у другом веку пре Христа од Јелина. Спевови Хомера и Хесиода су били извор митографског предања. Класици школског васпитања су били древни јелински и римски писци. При томе ваља имати на уму да је канон паидеје тога времена укључивао и паганске ауторе 5. века пре Христа и њихове драме,

трагедије и комедије, као на пример Есхила, Софокла, Еурипида. Платон је, подсетимо на овоме месту, већ у 4. веку критиковао овакав педагошки концепт и тражио да се у идеалној држави омладина подвргава цензурисаним обрасцима васпитања. Васпитне идеале су имале и друге философске школе и струјања. Тако су стоици у природи видели велики узор васпитању, те су очекивали да се човек њој и подређује. Великим страстима ваља владати и подређивати их разуму. Никакви болови или тешке околности не смеју да нас узнемире. Циљ васпитања је био да се у миру и спокоју – стоичком миру – прилази свему. Најбољи пример је нудио философ Сенека, саветник римског императора Нерона, који је доцније пао у његову немилост. Нерон му је поставио ултиматум – или да прибегне суициду (самоубиству) или да буде убијен од руке римског војника. Сенека се одлучио за прву варијанту, позвавши пријатеље на велику опроштајну гозбу.

Напоредо са философским струјањима било је и формалних култова божанстава у Риму. Реч је божанствима у смислу једне политичке религије. У Римском царству је била легитимна вера у богове, но ипак се морало, макар у формалном смислу, веровати и у локал-

на, римска божанства. Једино су Јевреји имали привилегију да не морају прослављати божанства Римског царства. Како хришћанство није имало то привилегију, то је колизија са државним култовима у Римском царству била предпрограмирана, што ће у прогону хришћана наћи свој драстични историјски израз.

Хришћанско васпитање у раној Цркви

Хришћанство је рођено унутар Римског царства. Циљ хришћанског васпитања није био да изазове политички или друштвени преврат, већ да освоји и промени срца људи и да их приведе благодатном животу саобразном Јеванђељу. Отуда у раној Цркви до средњег века није било хришћанских школа већ се пре настојало на испуњењу хришћанског духа у већ постојећим структурама. Начелна новина хришћанске вере се састојала у са знању да је Бог близак људима, да он воли све људе и да је сваки човек Богу значајан. Бог је саздао човека по своме образу и подобију. Првородним грехопадом је настало отуђење и тама. Задатак хришћанског васпитања је да васпитно објасни првородну слику заједништва. Никакав нови човек не мора бити створен, већ човека ваља

оформити онако како је Бог од искона желео. То код васпитања изазива велико поштовање, страхопоштовање пред васпитањем детета, јер тиме васпитач стоји пред задатком да дете према Божијем плану оформи/васпита.

Циљ хришћанског васпитања није напросто ограничен на унутрашњи духовни статус као код стоика. Циљ хришћанског васпитања односно живота је созерцање Бога у његовој небеској слави. Кроз живот у врлини и праведности човек треба да достигне тај циљ. За Светог Василија Великог тај пут се састоји у бризи човека за своју душу. За њега је интелектуално васпитање или физичко челичење тела безначајно. Пошто је душа бесмртна, она заслужује највећу пажњу и треба да засија кроз добра дела и унутрашњу лепоту. Иако изгледа чудним, чини се да хришћанско васпитање није мање напорно но што је то њен антички пандан, које је садржало и тешка физичка кажњавања. Напорност таквог хришћанског идеала васпитања се састоји у тежњи за досејањем вечног живота. За разлику од паганске породице, која је задатке васпитања делегирала педагошким ауторитетима, у хришћанству то није био предмет дискусије, већ су родитељи постали први и најважнији васпитачи деце.

Хришћански методи васпитања

За хришћане је „узорна прича“ била омиљено средство поуке. Напоследу су приче из Светога Писма погодне за васпитање деце. Свети Јован Златоусти даје упутства како томе ваља приступити. Најпре ваља деци једанпут причу испричати. Сутрадан је ваља поновити. Тада треба дете позвати да ту причу само исприча. Тек када дете целу причу без омашки понови, тада треба приступити објашњењу садржаја приче. Пример би могла бити старозаветна прича о Јосифу и његовој браћи који су га у Египту продали. Иако му је велика неправда учињена, Јосиф је опростио својој браћи. Ова прича је погодна да би се у срце детета, које је као восак подложно обликовању, утиснуо образац моралног делања.

Једно друго педагошко средство се састоји у страхопоштовању Бога. За Светог Василија, страхопоштовање и страх од Бога нису истоветни. Наравно, страхопоштовање Бога не сме да надјача осећање Божије љубави. Бог је праведан и савиљостан или како то Св. Василије вели: „Добар је Бог, али правичан. Бог не доноси суд без савиљости, или је савиљостан без суда“ (*reg. fus. prooem.* 4 PG 31,897C). Ако се оба својства Бога једно од другог раздвоје –

његова правичност од његове савиљости – онда се изопачава слика Бога у целини.

Напоредо са децом рођеном у браковима, постојала су у 4. веку и одбачена деца или деца сирочад као последица епидемија и честих ратова. Да би се осујетила њихова судбина као робова, односно принудне проституције, манастири у настанку су прихватили такву децу и подвргавајући их хришћанском васпитању и нези. Свети Василије Велики даје упутства у својим правилима шта је добро за васпитање деце. Овде ћемо споменути два таква упутства. Честа питања деци „шта сада мисле“ могу помоћи, јер су деца склона фантазијама, али се стиже ако буду ухваћена у злим мислима. Да би се та навика испредања лажних помисли осујетила, важно је децу „често питати шта мисле“. Друго, децу ваља подучавати врлинама. Ако се дете понаша мимо врлина, онда се треба подучавати врлини која је директна опрека одређеној мани. На пример, ако дете узме да једе изван за то предвиђеног времена, онда га треба постом „казнити“ односно уздржањем од хране док друга деца једу. Тако ће бити оформљено осећање самоуздражања које је за доцнији живот веома важна врлина. Ако дете почини неко зло, увреди или повреди некога, онда треба за казну да буде слуга другој деци, тиме што ће добити

задатак да нешто уради за другу децу. Тиме ће бити васпитано поштовању/респекту других.

Из оба примера начина васпитања Светог Василија Великог се види да је реч о апелу на одговорност коју би требало да има сваки човек. Човек је саздан по подобију Божијем, те је зато његов императив, као што то он вели у једној својој омилији: „Пази на себе [човече]!“

Мајерхофер осветљава однос антропологије и паидеје у делу Светог Василија Великог у шест поглавља: о Василијевој антропологији, хеленистичко-римској и хришћанској паидеји, о специфичном поимању паидеје код Св. Василија, о васпитању деце и препорукама студентима, о манастирском васпитању и о пасторалном деловању као хришћанском васпитању. Аутор на крају своје дисертације сажима у 12 теза „компендијум васпитања“ Св. Василија. Круна индукционог ланца се састоји у тези да је Бог зацело Васпитач који својим Законом, Речима кроз Свето Писмо налаже највишу меру и смисао васпитања. И најзад, Свети Дух који људе просветљује и приводи способности да досегну небески циљ и себе обоже [Theon genesthai].

Ова Мајерхоферова студија – Martin Mayerhoffer, *Die Erziehung des Menschen : Untersuchungen zu einem Leitmotiv im Werk von Basilius von Cäsarea*, Academic

Свети Василије Велики, византијска фреска

Press Fribourg, 2013, Reihe: Paradosis – Beiträge zur Geschichte der altchristlichen Literatur und Theologie – нам приближава Светог Василија Великог кроз светлосни сноп његове педагогије, појашњујући нам плодну дијалектику између антропологије и педагогије која је *in praxi* у области пастирског богословља нашла свој парадигматични израз. Она је незаобилазна референцијална библиографска јединица не само за изучаваоце појма и форми педагогије у патрологији Источне Цркве, већ и свима који се занимају за богословље овог облагодатеог кападокијског оца Цркве.

Зоран Андрић